

Szarka Lajos

2009. 03. 13. (XIII/11)

Negyvennyolc zsidósága, a zsidóság negyvennyolca

Véráldozattal kiharcolt emancipáció

A zsidóság polgári egyenjogúsítását a reformországgyűlések liberális nemessége tűzte zászlajára. Az emancipáció feltétel nélküli megadását báró Eötvös József képviselte, aki 1840-ben, a Budapesti Szemlében közölt cikksorozatában optimistán írta: „...a században, melyben élünk, minden nap, mely egünkön felderül, egy előítéletnek halála felett alkonyodik...”. A liberális nemesség és a zsidóság reformista szárnya között kialakult íratlan „asszimilációs szerződés” a zsidók magyarosodását és vallási reformját fogalmazta meg az emancipáció fejében. Az 1840. évi XXIX. tc. kiterjesztette a zsidók jogait - beköltözhetnek a szabad királyi városokba, gyárakat alapíthattak, szabadon kereskedhetnek - az emancipáció kérdése azonban az 1843-44-es, valamint az 1847-48-as országgyűléseken háttérbe szorult. Okai között a zsidók magyarányú bevándorlása, a városi polgárság ellenállása, s az előzőek miatt a nemesség hangulatváltozása említhetők.

A március 15-ei pesti forradalom ismét felvetette a zsidók emancipációját. A 12 pontból a negyedik, törvény előtti egyenlőséget követelt „polgári és vallási tekintetben” az izraelita honpolgárok számára is.

Néhány nap múlva, 1848. március 17-én „a magyarországi és erdélyhoni zsidók képviselete” egy, a hazai zsidókhoz intézett kiáltványban üdvözölte a polgári forradalmat. Szerzője Kunewalder Jónás, a pesti zsidó község és az országos választmány elnöke volt, aki a körlevélben a nemzeti célokkal való azonosulás mellett tett hitet az alábbiak szerint: „Magyarok

vagyunk és nem zsidók, nem külön nemzetbeliek, mert mi csak akkor vagyunk külön vallásfelekezet, midőn imaházainkban köszönetünket és legbensőbb hálánkat intézzük a Mindenhatóhoz, hazára és reánk is árasztott kegyelméért, de az élet minden egyéb viszonyaiban mi csak honfiak, csak magyarok vagyunk."

A márciusban megalakuló Közcsendi Bizottmány tagjai között zsidók is voltak, s ifjaik közül számosan léptek be a szerveződő nemzetőrség soraiba. Az ígéretes folyamatot azonban megakasztotta a tavasz folyamán kibontakozó pogromhangulat, s több városban (Pozsony, Székesfehérvár, Szombathely, Vágújhely) zsidóellenes zavargások robbantak ki. Az indulatok lecsillapítására a kormány április 22-ei rendelete ideiglenesen kizárta a zsidókat a nemzetőrség soraiból. (A rend helyreállása után, május végén hatálytalanították.)

A zsidóság csalódottságát növelte, hogy a polgári átalakulást biztosító áprilisi törvények (1848. április 11.) nem rendelkeztek a zsidóságról, a vallásszabadságot csak a törvényesen bevett felekezetek számára biztosították, s nem vették fel a zsidókat a városok választópolgárai közé sem. A júliusban összeülő népképviselői országgyűlésen ismét elhalasztották az emancipáció megtárgyalását, hiába interpellált a zsidóság érdekében Kállay Ödön képviselő, majd pedig a kirobbanó szabadságharc miatt vették le a napirendről.

A zsidóság az őt ért sérelmek ellenére a forradalmi kormány oldalára állt. A májusban megalakult kivándorlási irodák szeptembertől már a honvédszászlóaljakra jelentkező önkéntesek összeírásával foglalkoztak. Ugyanakkor megerősödött a zsidóság polarizációja, a radikális és mérsékelt reformerektől elkülönültek a hagyományhűek (ortodoxok és haszidok), akik elutasították a vallási reformot, az emancipációtól pedig a zsidó község (kehillá) önállóságának elvesztését féltették.

A negyedmillió magyar zsidóság társadalmi számarányát (közel 2 százalék) messze meghaladó mértékben vette ki részét a harcokból. Kossuth 20 ezer főre becsülte a zsidó honvédek számát (mások kevesebbre), akikről Görgey Artúr fővezér is elismerően nyilatkozott: „Fegyelmezettségben, személyes bátorság és szívós kitartásban, tehát minden katonai erényben, derekasan versenyeztek többi bajtársaikkal...” Klapka tábornok pedig így vallott: „Mindjárt a hadjárat kezdetén vitézül és kitüntetéssel harcoltak és később is, egészen a háború szerencsétlen kimeneteléig és a világosi katasztrófáig."

A törzstisztek között kevés zsidót találunk, a tisztek és altisztek között már lényegesen több nevet említhetünk. Őrnagyi rangot ért el Frank Jakab, aki a világosi fegyverletétel előtt vezérkari feladatokat látott el a feldunai hadseregben. Címzetes honvédőrnagy volt Damburgi Ede, aki a debreceni Függetlenségi Nyilatkozatot vitte el az amerikai kormányhoz. Csemegi Károly őrnagy - később híres jogász, a Csemegi-kódex (büntetőjogi törvénykönyv) szerzője - gerillacsapatot szervezett, s a bánáti és bácskai hadjáratban harcolt. Öccse, Csemegi Károly, a Kazinczy-hadtest századosaként tette le a fegyvert Zsibónál 1849. augusztus 24-én. Holländer Leó honvéd őrnagy a Komáromot védő hadtest élrelmezési biztosaként ténykedett, fia, Holländer Gyula százados ugyanott szolgált a vár 1849. október 4-ei feladásáig. Reményi Ede hegedű-művész, zeneszerző, Görgey segédtisztje és tábori hegedűse volt, s a szabadságharc után fényes karriert futott be; bátyja, Reményi Antal százados pedig a komáromi védőseregben harcolt. Arany Márk százados szabadította ki katonáival 1849. február 24-én Cibakházánál a

fogságba esett gróf Leiningen-Westerburg Károlyt, a későbbi vértanú tábornokot. Mások tábori rabbiként lelkesítették a katonákat, mint Löw Lipót a Veszprém megyei nemzetőrök mellett, vagy Einhorn Ignác Komáromnál. Jelentős számban voltak zsidók a katonaeorvosok között, köztük a kiegyezés után bárói címre emelkedett Korányi Frigyes honvéd főorvos.

Számosan hivatalnokként szolgálták a hazát, így például Heilprin Mihály, aki Szemere belügyminiszter sajtófőnökeként lelkesítő verseket írt. A Kossuth-bankókat a zsidó Tyroler József készítette. A zsidók nélkülözhetetlen szerepet játszottak a honvédsereg felszerelésében és ellátásában, de bekapcsolódtak a kémszolgálatba is. A polgári lakosság pénz- és természetbeni kölcsönökkel, adományokkal vállalt részt a hősiesség küzdelemből.

A szegedi országgyűlés utolsó ülésén, 1849. július 28-án Szemere Bertalan miniszterelnök beterjesztésére a képviselők ellenvetés nélkül szavazták meg a zsidók teljes politikai és polgári egyenlőségét kimondó törvénycikket (1849. évi IX. tc.), amely azonban a zsidó vallás recepcióját nem tartalmazta.

Szemere az alábbi szavakkal méltatta a zsidók érdemeit: „Uraim, ha a zsidó nép szinte ott van a csatatéren és vérét ontja egy oly hazáért, melynek ő még nem kijelentett polgára, ha ő vagyonát, életét örömeit feláldozza azon szabadságért, melyet csak remél, azon jogokért, melyeket még nem bír, mit bírnak a többiek, kik vele harcolnak, azt hiszem, az igazság kívánja, hogy... a nemzetgyűlés azon elvi kijelentését tovább ne halassza, miszerint a zsidók is a hazának polgárai (bekiáltás: Igaz!), jogban, kötelességben a (kitörő éljenzés) többiekkel egyenlők.”

A zsidóság azonban nem sokáig élvezhette a szabadságharc végóráiban elnyert egyenjogúságot.

A gesztusértékű törvény (Einhorn Ignác szerint): „Egy haldokló bűnbánó beismerése volt arról, hogy ő igaz barátjával egész életén át igazságtalanul bánt.”

Ugyancsak Einhorn írja le az alábbi esetet, amely a szegedi városháza előtt gyülekező zsidók között játszódott le, miközben bent az országgyűlés ülésezett: „A kíváncsi zsidók tömött csoportjai közé, kik a városháza előtt álltak, odavánszorgott egy őszöreg emberke, könnyekkel a szemében és iróniától keserű mosollyal ajkain. Jobbjában egy bádogdobozt tartott, amelyben néhány rézpénz volt, melyekkel szakadatlanul csilingelt, míg ismerős, mély basszushangon a zsidó halotti szertartások alkalmával szokásos »Zekadah tazih mimawet«-et (»Az alamizsna megment a kárhozattól«) recitálta.

- Ki halt meg hát? - kérdeztem ijedten -, és ki az, akit ma, szombaton temetnek?

- A magyar köztársaság - válaszolta komor, fájdalomtól elcsukló hangon a kérdező. - És hogy Ábrahám kebelében csendesen pihenhessen, elhalálózása előtt, jámbor adományként megadta nekünk az emancipációt. Béke poraira!"
(a szerző történész)

A zsidó emancipáció és asszimiláció

– mint ahogy általában a honi nemzetiségek – gyakori témát szolgáltattak a 19. századi magyar élclapoknak. A Borsszem Jankó – amelyet a zsidó származású Ágai Adolf alapított és szerkesztett – egyik 1882-es címlapja (képünkön) a tiszaszlári vérvád idején készült, és Istóczy Győző antiszemitizmusát figurázza ki, támogatva a kormány liberális asszimilációs politikáját.

A karikatúrán a „magyar anya” hívja magához a különféle nemzetiségeket, ám csak a zsidó gyerekek fut felé. A Médiakutató című lap Judapesti Bulvár című tanulmánya szerint a kép a történelmi valóság reflexiója annyiban, hogy a zsidóság jelentős része (szemben a nemzeti öntudatra ébredő nemzetiségekkel) kész volt az asszimilációra. Érdekes, hogy a „zsidó” a nemzetiségek és a magyarok között látható – se itt, se ott. Egyik oldal sem fogadja

egyértelműen szívesen, hisz a nemzetiségi alakok rosszindulatú tekintete neki is szól, míg a magyar oldalon a növekvő népszerűségű antiszemitizmus kirekesztő „tekintete” is jelen van. (S. I.)